

Social Responsibility of the State as a Public Organization and Fulfillment of its Obligations in the System of Public Administration and Public (Social) Relations

UDC: 351.86:364

DOI: <https://doi.org/10.15421/152434>

Antonova Olena

Dr.Sc., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-6575-7915>, elenrostan20@ukr.net

Flight Academy of the National Aviation University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Abstract

Relevance. The author has found out that social responsibility is an essential element of the relationship between man and society, it regulates the behavior of an individual in accordance with the requirements of society, the state – in accordance with the requests of the individual, and in case of violation of these norms, the parties must be punished. However, most often, when defining social responsibility, scholars highlight only those features that reveal moral, political or other types of responsibility, ignoring the area of public administration and public relations.

The purpose of the study is to analyze the content of the State's responsibility for its social purpose, considering the State as a public organization and a subject of social obligations.

Results. The article establishes that the content of social responsibility is not stable, it depends on the expectations of society. According to the international standard ISO 26000 «Guidelines for Social Responsibility», social responsibility is the responsibility of an organization (including a public organization) for its decisions and activities (in the field of service provision, protection of human rights, etc.) which relate to ensuring sustainable development and well-being of society; do not contradict the norms of current legislation and international standards of conduct; apply to each of its members and operate beyond its borders within its sphere of influence (2010).

Conclusions. The author proposes to consider the State as a public organization and a subject of social obligations. The basis for such a perception of the State is its similarity in terms of priorities, goals, and specific features of its activities with public associations. These include the management structure, the need for strategic management, independence, publicity and accountability to society, collective decision-making, and a broad aspect of activities.

The author also proves that the content of the state's social responsibility stems from the essence of the social purpose of the state itself, which means ensuring equality and realization of socio-economic rights for all citizens, including the right to work, social security, income not lower than the subsistence level, etc. Like the content of social responsibility of public organizations, it should be considered in terms of the priorities of society development: management and administration, human rights, labor relations, environment, fair business practices, and socio-economic development of society.

It is found that social responsibility of the State correlates with legal responsibility, since the social aspect of the State's responsibility is to create conditions and policies under which social security is ensured, guarantees of social protection, employment, and a decent standard of living are implemented, and the legal aspect of the State's responsibility is applied in the form of legal coercion to public authorities and their officials for the damage caused to individuals by their decisions, activities/inactivity by initiating enforcement proceedings in accordance with the procedure established by the Laws «On Enforcement Proceedings» (2016) and «On State Guarantees for the Enforcement of Court Decisions» (2012).

Keywords: public administration, public organizations, social (public) relations, social responsibility, social rights, enforcement obligations, enforcement proceedings, state enforcement officer, enforcement of court decisions, legal responsibility

Соціальна відповідальність держави як громадської організації та виконання нею зобов'язань в системі публічного управління та суспільних (громадських) відносин

Антонова Олена

Льотна академія Національного авіаційного університету (Кропивницький, Україна)

Анотація

Актуальність. Автором з'ясовано, що соціальна відповідальність є найважливішим елементом взаємозв'язку людини і суспільства, вона регулює поведінку індивіда відповідно до вимог суспільства, держави – відповідно до запитів індивіда, а у випадку порушення цих норм, сторони повинні нести покарання. Втім, найчастіше науковці, даючи визначення соціальній відповідальності, висвітлюють лише ті риси, які розкривають моральну, політичну або інші види відповідальності, ігноруючи площину публічного управління та суспільних відносин.

Метою дослідження є аналіз змісту відповідальності держави за її соціальним призначенням, розглядаючи державу як громадську організацію та суб'єкт виконання соціальних зобов'язань.

Результати. У статті встановлено, що зміст соціальної відповідальності не сталий, він залежить від очікувань суспільства. За міжнародним стандартом ISO 26000 «Настанови щодо соціальної відповідальності», соціальна відповідальність – це відповідальність організації (у тому числі громадської) за свої рішення і діяльність (у сфері надання послуг, захисту прав людини тощо), які стосуються забезпечення сталого розвитку і добробуту суспільства; не суперечать нормам діючого законодавства та міжнародним стандартам поведінки; розповсюджені на кожного її члена та діють за її межами в рамках сфери свого впливу (2010).

Висновки. Автором запропоновано розглядати державу як громадську організацію та суб'єкта виконання соціальних зобов'язань. Підставою для такого сприйняття держави є її схожість за пріоритетними напрямками, цілями, особливостями діяльності з громадськими об'єднаннями. До таких належать – управлінська структура, необхідність у стратегічному управлінні, незалежність, публічність і підзвітність суспільству, колективний характер прийняття рішень, широкий аспект напрямків діяльності.

Також доведено, що зміст соціальної відповідальності держави випливає із суті соціального призначення самої держави, що означає забезпечення рівності та реальності соціально-економічних прав для всіх громадян, зокрема права на працю, соціальне забезпечення, доходи не нижче прожиткового мінімуму тощо. Як і зміст соціальної відповідальності громадських організацій варто розглядати за пріоритетами розвитку суспільства: управління і адміністрування, права людини, трудові відносини, довкілля, добросовісні ділові практики, соціально-економічний розвиток суспільства.

З'ясовано, що соціальна відповідальність держави корелює з юридичною, адже соціальний аспект відповідальності держави полягає у створенні умов та веденні такої політики, за якої здійснюється соціальне забезпечення, реалізуються гарантії соціального захисту, працевлаштування, гідного рівня життя, в той час як юридичний аспект відповідальності держави застосовується у вигляді правового примусу до органів публічної влади та їх посадових осіб за заповнення шкоди особам своїми рішеннями, діяльністю/бездіяльністю шляхом відкриття виконавчого провадження в порядку, визначеному законами «Про виконавче провадження» (2016) та «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (2012).

Ключові слова: публічне управління, громадські організації, суспільні (громадські) відносини, соціальна відповідальність, соціальні права, виконавчі зобов'язання, виконавче провадження, державний виконавець, виконання рішень суду, юридична відповідальність

Стаття надійшла / Article arrived: 09.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 19.09.2024

Вступ.

Соціальна відповідальність є найважливішим елементом взаємозв'язку людини і суспільства, вона регулює поведінку індивіда відповідно до вимог суспільства, держави – відповідно до запитів індивіда, а у випадку порушення цих норм, сторони мають обов'язок звітувати і нести покарання (Зайчук, & Оніщенко, 2006).

Сутність таких покарань, як і соціальна відповідальність держави історично трансформується. Відповідно, скільки видів соціальних норм діє в суспільстві, стільки ж і видів соціальної відповідальності та варіантів виконання нею зобов'язань з боку держави існує в ньому. Цьому є безліч пояснень. Як-от, в результаті декомунізації та припинення тиску на релігію, з'явилися релігійні норми, які поклали на вірян ряд функціональних зобов'язань та урегулювали поведінку суб'єктів у суспільстві, систему організації релігійної влади та її органів, порядок проведення обрядів тощо. Але це далеко не єдиний приклад соціальної відповідальності, роль якої зростає останнім часом. Наприклад, з прийняттям Закону України «Про медіацію» (2021) на законодавчому рівні виникла відповідальність сторін медіаційного процесу, які взаємодіють за добровільною згодою задля досягнення взаємоприйнятних рішень та виконання договірних зобов'язань.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Вивченням проблем соціальної відповідальності держави та виконання нею зобов'язань займалися зарубіжні науковці Г. Боуен (Bowen H.), К. Девіс (Davis K.), А. Керолл (Carroll A.), М. Фрідмен (Friedman M.) та вітчизняні вчені, зокрема Н. Вацик, М. Кузьмін, О. Пирог (2016), Д. Баюра, Ю. Чарвіна (2013) висвітлили основні положення соціальної відповідальності крізь призму концепції сталого розвитку; К. Шацьких (2010) визначив економічний зміст поняття корпоративної соціальної відповідальності й окреслив рамки реалізації та роль соціальної відповідальності бізнесу. Незмінно проблемами громадських організацій, суспільних (громадських) відносин у площині публічного управління і права займаються Л. Гонюкова, В. Пержун (2021), Н. Калашник (2017), А. Колодій (2010), В. Кравчук (2007), О. Шуміло, Н. Кравчук (2018), Т. Подковенко (2014), М. Токар (2020); проблеми правової визначеності неурядових організацій висвітлені у працях І. Спасибо-Фатєєвої (2006); питання суспільного контролю та участі громадськості у розвитку сімейної політики актуальні у дослідженнях О. Антонової, Л. Крупної, В. Кохана (Антонова, 2017; Крупнова, Антонова, & Кохан, 2021).

Найчастіше науковці, даючи визначення соціальної відповідальності, висвітлюють лише ті риси, які розкривають моральну, політичну або інші види відповідальності. На наше переконання, соціальну відповідальність необхідно розглядати у площині публічного управління і суспільних відносин, розглядаючи державу як громадську організацію та, відповідно, суб'єкта виконання соціальних зобов'язань. Саме тому, досліджуючи феномен соціальної відповідальності держави у суспільних (громадських) відносинах, неможливо абстрагуватися від юридичної відповідальності, яка, у тому числі, представлена у дослідженні.

Метою дослідження є аналіз змісту відповідальності держави за її соціальним призначенням, розглядаючи державу як громадську організацію та суб'єкт виконання соціальних зобов'язань.

Результати дослідження.

Насамперед, предметно проаналізуємо зміст соціальної (громадської) відповідальності держави та виконання нею зобов'язань перед своїми громадянами. За міжнародним стандартом ISO 26000 «Настанови щодо соціальної відповідальності» (2010), у розробці якого Україна бере участь з 2007 року, соціальна відповідальність – це відповідальність організації (у тому числі громадської) за свої рішення і діяльність, які стосуються забезпечення сталого розвитку і добробуту суспільства; не суперечать нормам діючого законодавства та міжнародним стандартам поведінки; розповсюджені на кожного її члена та діють за її межами в рамках сфери свого впливу.

Єдине, на що варто звернути увагу, так це на те, що зміст соціальної відповідальності не сталий, він залежить від «очікування суспільства в конкретний момент часу». Тому соціальна відповідальність базується на повазі до норм права і виконанні обов'язків. Особливість таких обов'язків у тому, що вони не є юридично обов'язковими, а втілюють загальні цінності, переконань та етики. На міжнародному рівні універсальні цінності закріплені у міжнародних конвенціях і нормах поведінки, таких як Загальній декларації прав людини (1948). Низка статей Конституції України (1996), зокрема статті 46-49, імплементують положення ст. 22 Загальної Декларації прав людини, відповідно до якої кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення, підтримку її гідності, вільного розвитку, забезпечення прав і свобод (Загальна декларація прав людини, 1948). Відповідальність за виконання цих заходів покладено перед усе на державу.

Слушно також зауважити, що стандарт ISO 26000 (2010) окреслює зони відповідальності для кожної організації (у тому числі громадської) у її взаєминах із зацікавленими сторонами. На міжнародному рівні визнано два підходи визнання організацією своєї соціальної відповідальності. Перший підхід полягає у тому, що організація розуміє рівень відповідальності за вплив на інших. Другий – коли організація розуміє суспільні очікування своєї соціально відповідальної поведінки. Враховуючи ці особливості, прийнято соціальну відповідальність організацій розглядати за пріоритетами розвитку суспільства: управління і адміністрування, права людини, трудові відносини, довкілля, добросовісні ділові практики, соціально-економічний розвиток суспільства тощо. Але щоб впроваджувати заходи соціальної відповідальності, громадським організаціям не обов'язково створювати нові структури або змінювати систему управління. Впровадження соціальної відповідальності, в першу чергу, стосується інтеграції громадської організації в існуючу систему управління і структури.

Таке розуміння соціальної відповідальності організації надає нам право сприймати державу як громадську організацію, адже громадська організація як і держава створена самими громадянами з метою просування та захисту їх спільних колективних інтересів, задоволення і захисту соціальних прав громадян. Аргументація полягає і у площині довіри і недовіри до управлінських структур (органів), необхідності стратегічного управління, незалежності об'єднання, публічності і підзвітності суспільству, колективного прийняття рішень за напрямками діяльності – від захисту прав людини до захисту тварин, від культурної творчості до творення нової політики тощо.

Вивчаючи таку своєрідність цивільно-правового статусу держави, І. Спасибо-Фатеева (2006) стверджує, що юридичній особи приватного права притаманні ознаки, схожі з ознаками територіальної громади – організаційна єдність і майнова відокремленість, адже територіальна громада має у своїй власності певне майно (об'єкти комунальної власності); відповідно до законодавства виступає у цивільному обороті від власного імені та є суб'єктом цивільно-правової відповідальності за зобов'язаннями громади. Тож, сприймаючи державу як громадську організацію, зміст соціальної відповідальності держави впливає із суті соціального призначення держави, що означає забезпечення рівності та реальності соціально-економічних прав для всіх громадян

(права на працю, соціальне забезпечення, доходи не нижче прожиткового мінімуму). Оскільки розв'язання цього завдання є позитивним обов'язком держави, то держава активно втручається в процес перерозподілу суспільного продукту, створює систему соціального забезпечення й захисту тощо.

Втім, за результатами соціологічних досліджень, в Україні понад 60% громадян вважають, що держава не виконує свої зобов'язання перед ветеранами російсько-української війни (Образ ветеранів, 2023). Такі судження є об'єктивними, адже тисячі ветеранів війни протягом останніх років зверталися з позовами до суду щодо виплати недоплаченої частини грошової допомоги у розмірі кратному мінімальним пенсіям за віком відповідно до статусу ветерана війни. І майже всі вони виграли судові справи. Підтвердження цьому можна знайти в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Виконання рішень суду про стягнення коштів з державного підприємства або юридичної особи здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження» (2016), з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (2012). У разі якщо рішення суду не виконано протягом двох місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, крім випадків, коли стягувач перешкоджає провадженню виконавчих дій, державний виконавець зобов'язаний звернутися до суду із заявою про зміну способу і порядку виконання рішення.

За такого сприйняття обов'язку держави важливо розуміти, що різновидом соціальної відповідальності є юридична відповідальність, а правові норми – різновидами соціальних норм. Щоб зрозуміти механізм цієї відповідальності, ми розглядаємо «державу», як інструмент організації та реалізації публічної влади, що складається з органів публічної влади, їх посадових осіб і характеризується низкою ознак (територія, суверенітет, населення тощо). Органи публічної влади та їх посадові особи виступають від імені держави, а тому держава, як абстрактний суб'єкт, відповідає за належний рівень організації роботи державного апарату.

Норми чинного законодавства передбачають той чи інший вид юридичної відповідальності органів публічної влади та їх посадових осіб. Разом із тим органів публічної влади – це колективні суб'єкти, в яких складно визначити участь, вплив, вину конкретної посадової особи у виникненні суспільно небезпечних наслідків. Тому держава, як і її органи, виступають

безособовими суб'єктами. Юридична відповідальність держави чи її органів чиниться у вигляді відшкодування людині збитків (шкоди) за кошти державного бюджету, а отже, кошти платників податків. З цього слідує, що держава (органи публічної влади) не несе юридичної відповідальності, а громадяни самі собі відшкодовують шкоду, завдану рішеннями чи діями самої держави (органами публічної влади). Щоб зрозуміти цю нелогічність, варто звернутися, на нашу думку, до теорії суспільного договору Т. Гобса. За визначенням Т. Гобса, держава – це особа (суверен), створена в результаті обоюдного договору багатьох людей з метою забезпечення миру і захисту їх всіма засобами на власний розсуд (Подковенко, 2014). Тобто, державу утворює велика кількість людей, які за своєю згодою формують владу над собою з метою забезпечення своїх прав та інтересів. Передавши цю владу суверену, народ уповноважує його застосовувати такі заходи, які є необхідними для досягнення основної мети цього об'єднання.

Для забезпечення прав та інтересів народу суверен встановлює податки, формує державний бюджет. Т. Гобс також зазначає, що утворюючи державу, велика кількість людей бере на себе відповідальність за дії суверена (Подковенко, 2014). В результаті народ своїми податками відповідає за дії державного органу чи посадової особи.

Сьогодні модель Т. Гобса не може бути застосована без змін. Адже відповідальність особи перед державою ґрунтується на принципах законності, справедливості, дотримання прав людини в межах судового процесу, доведення протиправності, вини, шкоди. У разі відповідальності держави перед людиною, потерпілий має право на відшкодування з боку публічної влади. При цьому факт відшкодування шкоди державою не залежить від вини посадових осіб, які спричинили шкоду, адже вина посадової особи не є умовою відповідальності органів публічної влади. Відповідальність держави базується виключно на засадах справедливості та протиправності заподіяної шкоди. Проте, якщо можна встановити конкретну винну посадову особу, то держава притягує її до відповідальності і стягує з неї в регресному порядку (позові)

кошти, що були виплачені потерпілому в порядку відповідальності держави.

Висновки.

Варто зазначити, що у площині забезпечення соціальної відповідальності держави, доцільно розглядати її як громадську організацію та суб'єкта виконання соціальних зобов'язань. Підставою для такого сприйняття держави є її схожість за пріоритетними напрямками, цілями, особливостями діяльності з громадськими об'єднаннями. До таких належать – управлінська структура, необхідність у стратегічному управлінні, незалежність, публічність і підзвітність суспільству, колективний характер прийняття рішень, широкий аспект напрямів діяльності.

Також доведено, що зміст соціальної відповідальності держави впливає із суті соціального призначення самої держави, що означає забезпечення рівності та реальності соціально-економічних прав для всіх громадян, зокрема права на працю, соціальне забезпечення, доходи не нижче прожиткового мінімуму тощо. Як і зміст соціальної відповідальності громадських організацій варто розглядати за пріоритетами розвитку суспільства: управління і адміністрування, права людини, трудові відносини, довкілля, добросовісні ділові практики, соціально-економічний розвиток суспільства.

Враховуючи складність самої природи держави, соціальна відповідальність держави повинна корелювати з юридичною, адже «соціальний аспект відповідальності держави» полягає у створенні умов та веденні такої політики, за якої здійснюється соціальне забезпечення, реалізуються гарантії соціального захисту, працевлаштування, гідного рівня життя, в той час як «юридичний аспект відповідальності держави» застосовується у вигляді правового примусу до органів публічної влади та їх посадових осіб за заподіяну шкоду особам своїми рішеннями, діяльністю/бездіяльністю шляхом відкриття виконавчого провадження в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження» (2016) з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (2012).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Антонова, О. Р. (2017). Основні тенденції розвитку сімейної політики в Україні за участю держави і громадськості. *Вісник національної академії державного управління при Президентові України: науковий збірник*, 1, 91-96.
- Баюра, Д. О., & Чарвіна, Ю. В. (2013). Соціальна відповідальність як елемент сталого розвитку інтегрованих структур. *Теоретичні та прикладні питання економіки*, 28(1), 151-157.

- Вацик, Н. О., Кузьмін, О. С., & Пирог, О. В. (2016). *Соціальна відповідальність*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- Гонюкова, Л., & Пержун, В. (2021). Управлінська культура періоду пошуку української державності. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України: електронне наукове видання*, 1. Відновлено з <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Znpnudps/index.html>
- Загальна декларація прав людини. (1948). *Організація Об'єднаних Націй*. Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Зайчук, О. В., & Оніщенко, Н. М. (2006). *Теорія держави і права*. (Підручник). Київ: Юрінком Інтер.
- Калашник, Н. (2017). Взаємовідносини держави та інституцій громадянського суспільства у сфері діяльності мілітаризованих органів державної влади. *Науковий вісник*, 20. Відновлено з <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26686/151015-articletext-326423-1-10-20181214.pdf>
- Колодій, А. (2010). Громадянське суспільство та правова держава: проблеми і шляхи розбудови. *Право України*, 7, 12-17.
- Конституція України*. (1996, Червень 28). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Кравчук, В. (2007). Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні. *Вибори та демократія*, 48-53.
- Крупнова, Л. В., Антонова, О. Р., & Кохан, В. П. (2021). Суспільний контроль як забезпечення реалізації права на охорону здоров'я. *Georgian Medical News*, 314(5), 184-189. Відновлено з https://www.geomednews.com/Articles/2021/5_2021/184-189.pdf
- Настанови щодо соціальної відповідальності. (2010). *ISO 26000:2010*. Відновлено з https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=91617
- Образ ветеранів в українському суспільстві. (2023). *Результати загальнонаціонального опитування*. Відновлено з <https://armyinform.com.ua/2023/09/21/obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi-yaki-rezultaty-zagalnonacziionalnogo-opytuvannya/>
- Подковенко, Т. О. (2014). Індивід, суспільство і держава: грані співвідношення у концепції Томаса Гоббса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*, 4(24), 194-198.
- Про виконавче провадження. №1404-VIII. (2016). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
- Про гарантії держави щодо виконання судових рішень. № 4901-VI. (2012). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text>
- Про медіацію. № 1875-IX. (2021). *Закон України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- Спасибо-Фатєєва, І. (2006). Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах. *Вісник Академії правових наук України*, 4(47), 96-107.
- Токар, М. Ю. (2020). *Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин*. (Монографія). Львів: ЛРІДУ НАДУ.
- Шацьких, К. О. (2010). Соціальна відповідальність як конкурентна перевага розвитку українського бізнесу. *Маркетинг в Україні*, 5, 55-58.
- Шуміло, О. М., & Кравчук, Н. Ю. (2018). *Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму)*. (Навчальний посібник). Київ: Видавництво «ФОРМ Голембовська О.О.».

REFERENCES

- About executive proceedings. No. 1404-VIII. (2016). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
- About mediation. No. 1875-IX. (2021). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
- About state guarantees regarding the execution of court decisions. No. 4901-VI. (2012). *Law of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text>
- Antonova, O. R. (2017). The main trends in the development of family policy in Ukraine with the participation of the state and the public. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine: scientific collection*, 1, 91-96.
- Bayura, D. O., & Charvina, Y. V. (2013). Social responsibility as an element of sustainable development of integrated structures. *Theoretical and applied issues of economics*, 28(1), 151-157.
- Constitution of Ukraine*. (1996, June 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Guidelines on social responsibility. (2010). *ISO 26000:2010*. Retrieved from https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=91617
- Honyukova, L., & Perzhun, V. (2021). Administrative culture of the period of the search for Ukrainian statehood. *Collection of scientific works of the State Fiscal Service University of Ukraine: electronic scientific edition*, 1. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Znpnudps/index.html>

- Kalashnyk, N. (2017). Relations between the state and institutions of civil society in the sphere of activity of militarized bodies of state power. *Scientific Bulletin*, 20. Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26686/151015-article-text-326423-1-10-20181214.pdf>
- Kolodiy, A. (2010). Civil society and the rule of law: problems and ways of development. *Law of Ukraine*, 7, 12-17.
- Kravchuk, V. (2007). Some approaches to the classification of public organizations in Ukraine. *Elections and Democracy*, 48-53.
- Krupnova, L. V., Antonova, O. R., & Kokhan, V. P. (2021). Public control as a means of ensuring the realization of the right to health care. *Georgian Medical News*, 314(5), 184-189. Retrieved from https://www.geomednews.com/Articles/2021/5_2021/184-189.pdf
- Podkovenko, T. O. (2014). Individual, society and the state: faces of the relationship in the concept of Thomas Hobbes. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series*, 4(24), 194-198.
- Shatskyh, K. O. (2010). Social responsibility as a competitive advantage of Ukrainian business development. *Marketing in Ukraine*, 5, 55-58.
- Shumilo, O. M., & Kravchuk, N. Yu. (2018). *The role of non-governmental organizations in the formation and development of the human rights movement (examples of successful human rights activism)*. (Educational manual). Kyiv: "FOP Golembowska O.O." Publishing House.
- Thanks-Fateeva, I. (2006). Some problems related to the participation of the state of Ukraine in civil legal relations. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(47), 96-107.
- The image of veterans in Ukrainian society. (2023). *Results of a national survey*. Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2023/09/21/obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi-yaki-rezultaty-zagalnonacziionalnogo-opytuvannya/>
- Tokar, M. Yu. (2020). *Public organizations of Ukraine in the system of development of public-management relations*. (Monograph). Lviv: LRIDU NADU.
- Universal Declaration of Human Rights. (1948). *United Nations*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Vatsyk, N. O., Kuzmin, O. Ye., & Pyrog, O. V. (2016). *Social responsibility*. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House.
- Zaichuk, O. V., & Onishchenko, N. M. (2006). *Theory of the state and law*. (Textbook). Kyiv: Yurinkom Inter.